

Jarosław Durka

Regionalny Ośrodek Doskonalenia

Nauczycieli „WOM” w Częstochowie

„ZESZYTY MYSZKOWSKIE”

2017 NR 4 s. 205-216

ISSN 2391-8810 (wersja drukowana)

ISSN 2544-4549 (wersja elektroniczna)

Franciszek Makuch ps. „Roman” (1913-1979)

Streszczenie

Artykuł przedstawia sylwetkę Franciszka Makucha (1913-1979), który jako oficer uczestniczył w walkach 1939 r., m.in. w obronie Modlina, a później pod pseudonimem „Roman” walczył w szeregach Armii Krajowej. W konspiracji był szefem referatu przerzutów powietrznych. Po wejściu Armii Czerwonej został zdradzony, zatrzymany przez NKWD i wywieziony w głąb Związku Sowieckiego, gdzie musiał pracować fizycznie w kopalniach. Po powrocie do Polski był obserwowany przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w ramach sprawy „MONOPOL – V”.

Summary

The article presents the figure of Franciszek Makuch (1913-1979), who as an officer participated in the fights of 1939, among others in defense of Modlin and later, under the pseudonym “Roman” he fought in the ranks of the Home Army. In the conspiracy he was the head of the department of air-transferring. After the entry of the Red Army he was betrayed, detained by the NKVD and deported to the Soviet Union, where he had to work physically in the mines. After his returning to Poland he was observed by the Public Security Office in the case of “MONOPOL - V”.

Słowa kluczowe: Armia Krajowa, Modlin, Częstochowa, referat przerzutów powietrznych, konspiracja

Keywords: Home Army, Modlin, Częstochowa, the department of air-transferring, conspiracy

Franciszek Makuch urodził się 2 lutego 1913 roku w Dąbrownie k. Niegowy. Był synem Jana Makucha¹ (1878-1966) i Krystyny z Krakowiaków². Jego dziadek Ignacy Makuch³, jak i ojciec byli rolnikami (ojciec posiadał 12 mórg ziemi), ale dorabiali sobie jako stolarze przy dworze rodziny Kukulńskich w Dąbrownie. Franciszek miał dwóch braci rodzonych: Stanisława i Władysława, a także dwóch braci przyrodnich. Do 1925 roku uczęszczał do 4-klasowej szkoły w Dąbrownie, a później do 7-klasowej Publicznej Szkoły Powszechnej w Janowie. Ukończył ją w 1928 roku. W latach 1930-1935 uczył się w Państwowej Szkole Przemysłowej im. Stanisława Staszica w Krakowie na wydziale mechanicznym. 2 września 1935 roku został przyjęty do Szkoły Podchorążych Artylerii w Toruniu, która kształciła kandydatów na oficerów artylerii⁴. Przebywał tam do 1938 roku. 15 października 1938 roku został mianowany podporucznikiem służby stałej i dostał przydział do 28 Pułku Artylerii z 28 Dywizji Piechoty. Znalazł się w garnizonie w Dęblinie, pułk stacjonował w koszarach na Zajezerzu⁵.

1 Zob. Archiwum rodziny Franciszka Makucha, S. Piętak, *Historia mojej rodziny*, rękopis, brak numeracji stron (dalej: *Historia mojej rodziny...*); informację tę potwierdzono autorowi 15 września 2017 r. za pośrednictwem Klaudii Piętak. Natomiast według dokumentów wytworzonych przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego ojciec Franciszka Makucha miał na imię Adam, zob. Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach (dalej: AIPN), Ka 032/22, cz. 1, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach o wszczęciu rozpracowania obiektowego pod kryptonimem „Monopol V” na byłych członków lotnictwa AK z 16 sierpnia 1951 r., k. 11; tamże, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach z wykonania operacyjnych przedsięwzięć do sprawy obiektowego rozpracowania pod kryptonimem „MONOPOL-V” z 28 marca 1952 r., k. 30-31. Jednak wszelkie wątpliwości w tym zakresie rozstrzygnęła kwerenda w Archiwum Państwowym w Częstochowie, gdzie w akcie urodzenia, jako ojciec Franciszka figuruje Jan Makuch, zob. Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: AP Częstochowa), Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Staromieściu, sygn. 1913, Akt urodzenia nr 27, k. 14. Podobnie kwerenda w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie, zob. Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), Teczka personalna Franciszka Makucha, sygn. AP685, Zeszyt ewidencyjny i życiorys, b.p.

2 Córka Ignacego Krakowiaka (1850-1910), który za działalność patriotyczną znalazł się w carskim więzieniu w Radomiu, zob. *Historia mojej rodziny...*

3 Jego żoną była Marianna Luboń, zob. *Historia mojej rodziny...*

4 Na temat tej szkoły zob. *Szkoła Podchorążych Artylerji. Ku uczczeniu dziesięciolecia 1923-1933*. Toruń 1933. CAW, Teczka personalna Franciszka Makucha, sygn. AP685, Życiorys, zeszyt ewidencyjny, świadectwo ukończenia szkoły, b.p.

5 CAW, Teczka personalna Franciszka Makucha, sygn. AP685, Zeszyt ewidencyjny, b.p.; szerzej na temat tej jednostki: S. M. Przybyszewski, 28. *[Dwudziesty ósmy] Pułk Artylerii Lekkiej (1922-*

Na stronach starego notatnika kieszonkowego „Agenda” z 1938 roku zaczął relacjonować wydarzenia ostatnich dni sierpnia i września 1939 roku. Dzięki temu można dokładnie odtworzyć przebieg zdarzeń z tego okresu. 24 sierpnia mimo choroby uczestniczył w mobilizacji 3 batalionu 28 Pułku Artylerii w miejscowości Borek. Trzy dni później pojechał jako oficer załadowczy do Dębina. 28 sierpnia wraz ze swoją jednostką wyjechał przez Warszawę, Kołuszki, Widzew, Pabianice i Zduńską Wolę do Łaska. Tam 29 sierpnia nastąpił rozładunek i wymarsz w kierunku Wielunia. W nocy 30 sierpnia pułk zajął stanowisko w Popowicach koło Wielunia, a następnego dnia w miejscowości Kadłub. Był świadkiem bombardowania Wielunia, pożarów w okolicznych miejscowościach. W notatniku zapisał: „W nocy zmiana stanowiska – jedziemy do przodu przez palący się Wieluń, gruzy i zniszczenie. Pierwszy obraz zniszczenia wojennego. W nocy poszukiwania i zajęcie stanowiska ogniowego w miejscowości Niedzielisko – zimno, słońca [...]”⁶. 3 września jego oddział ponownie wycofał się i zmienił stanowisko. Makuch w notatniku zawarł informację o smutnym widoku wycofującej się ludności cywilnej i torowaniu dróg, wieściach o rozbitych taborach i działaniach niemieckich grup dywersyjnych. Kolejne notatki opisują wycofywanie się przez kolejne miejscowości i prowadzoną walkę. 4 września jego jednostka znalazła się w Świerczowie, 7 września w Sędziejowicach, 8 września w okolicach Czyżeminka, gdzie nadszedł rozkaz o dalszym wycofywaniu się bez podejmowania obrony Łodzi. 9 września po ataku niemieckich czołgów nastąpiło chaotyczne wycofanie się i kolejne walki. Pułk wycofał się przez Skierniewice i kierował się na Żyrardów. 11 września Franciszek Makuch odnotował chwilę oddechu i miłe przyjęcie żołnierzy kartoflami, jajecznicą, kawą i ciastkami w folwarku Sokóle. W opisie kolejnych dni zawarł informacje o przemarszu przez Żyrardów i Brwinów, zmęczeniu koni i głodzie, otoczeniu przez nieprzyjaciela i udanej próbie przebicia się rozbitych jednostek do Modlina. 14 września dotarł do twierdzy Modlin. W notatniku zapisał: „z pułku stworzono 3 baterie”⁷. Zgłodniali żołnierze w poszukiwaniu pożywienia przeszukiwali co się da i wręcz „rzucali się” na piekarnię po chleb. Pod datą 18 września Makuch odnotował ciężkie walki o Modlin: „Wstrzelenie się npl [nieprzyjacielskich – przyp. J. D.] baterii, straszliwy ogień i wymiana gęstych strzałów. Pierwsi ranni, żegnam 3 i odsyłam do szpitala z łzami. Za chwilę nowych 4 rannych ludzi wraz ze mną. Dostałem w palce i nogę – bardzo

1939): *Zajeździe (Garnizon Dębin)*. Kielce 2001.

6 Archiwum rodziny Franciszka Makucha, Notatnik kieszonkowy AGENDA na rok 1938 z odręcznymi wpisami Franciszka Makucha z 1939 roku.

7 Tamże.

cierpiałem. Pojechałem do szpitala. Operacja – wyjmowanie odłamka z palca. Powrót do baterii motocyklem”⁸. W notatce z datą 28 września zapisał „Kapitulacja zawieszenie broni”⁹. Dzień później żołnierze złożyli broń i zostali przetransportowani samochodami do obozu jenieckiego w Działdowie. 30 września odnotował „Głód i bieda, najadłem się buraków czerwonych i cebuli że zachorowałem. Niewola”¹⁰. Ostatni wpis dotyczy 16 października i informuje o zwolnieniu pierwszej grupy oficerów¹¹. Kiedy sam został uwolniony wrócił do rodzinnego Dąbrowna. Wiosną 1940 roku nie stawił się na wezwanie żandarmerii niemieckiej w Żarkach. Obawiał się, że wezwanie go do rejestracji było podstępem, a prawdziwą intencją Niemców było aresztowanie. Odtąd musiał się ukrywać. Wstąpił do konspiracji, do Polskiej Organizacji Zbrojnej¹², której struktury ukształtowały się w Częstochowie. Organizacja ta do początku 1943 roku, w ramach akcji scaleniowej, weszła w struktury Armii Krajowej¹³. Do zadań Franciszka Makucha należało organizowanie konspiracji na terenie powiatu radomskiego i kieleckiego w Generalnym Gubernatorstwie, a także na terenach włączonych do III Rzeszy, w okolicach Sosnowca, Niwki i Modrzejowa. W tym celu nielegalnie, często w przebraniu (w okresie kiedy jeszcze było to możliwe przebierał się za Żyda), przechodził przez granicę na odcinku Żarki-Koziegłowy. W konspiracji używał fałszywego nazwiska Andrzej Wójcik i pracował w zakładzie pogrzebowym w Częstochowie przy ul. Cmentarnej. W Inspektoracie Częstochowskim Okręgu Radomsko-Kieleckim Armii Krajowej, pod pseudonimem „Roman” kpt. Franciszek Makuch był szefem referatu przerzutów powietrznych¹⁴. W referacie mógł znaleźć się

8 Tamże.

9 Tamże. 28 września nastąpiło zawieszenie broni, a kapitulacja 29 września, zob. L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939*. Warszawa 1985, s. 281.

10 Archiwum rodziny Franciszka Makucha, Notatnik kieszonkowy AGENDA na rok 1938 z odręcznymi wpisami Franciszka Makucha z 1939 roku.

11 Tamże.

12 *Historia mojej rodziny...*

13 Komendantem Okręgu Częstochowsko-Kieleckiego był por. Tadeusz Więckowski, a następnie rtm. Franciszek Blechowski „Sarna”. Zob. *Polskie Siły Zbrojne w Drugiej Wojnie Światowej*. T. III: *Armia Krajowa*. Red. S. Lityński, A. Sawczyński. Londyn 1950, s. 163.

14 W. Borzobohaty, „Jodla” *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*. Warszawa 1988, s. 90; J. Rell, *Struktury organizacyjne SZP-ZWZ-AK Okręgu Radomsko-Kieleckiego i organizacji zintegrowanych*. W: *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki. Materiały z sesji naukowej*. Red. A. Massalski, S. Meducki. Kielce 1999, s. 53; J. Durka, *Inspektorat Częstochowski Armii Krajowej*, „Częstochowski Biuletyn Oświatowy” 2010, nr 1 (75), s. 17-19; W. J. Wiąg, *Struktura organizacyjna Armii Krajowej*. Warszawa 2003, s. 479-502. Na temat częstochowskiej konspiracji zob. także:

za sprawą Tadeusza Więckowskiego ps. „Czumak”, z którym współpracował w Polskiej Organizacji Zbrojnej. Więckowski zorganizował w Częstochowie, składający się z trzech plutonów, oddział lotniskowy przeznaczony między innymi do akcji przyjmowania zrzutów dla AK¹⁵. Zadaniem „Romana” było przygotowanie i opracowanie miejsc, które służyły jako zrzutowiska¹⁶. Ponadto organizował ich zabezpieczenie w czasie zrzutów. W celu ich ochrony wykorzystywano dobrze umundurowane i uzbrojone oddziały leśne Jerzego Kurpińskiego „Ponurego” i Stanisława Wencla „Twardego”¹⁷. W grudniu 1944 roku „Roman” odpowiadał za przyjęcie Brytyjskiej Misji Wojskowej SOE w Polsce. Jej członkowie w ramach misji o kryptonimie „Freston”, na początku 1945 roku spotkali się z gen. Leopoldem Okulickim „Niedźwiadkiem”¹⁸. Por. Franciszek Makuch „Roman” w dokumentach wytworzonych po 1 stycznia 1945 roku wymieniany jest jako członek 24-osobowej kadry kierowniczej AK w Częstochowie¹⁹.

19 stycznia 1945 roku gen. Okulicki „Niedźwiadek” wydał rozkaz o rozwiązaniu AK. Jednocześnie, wobec wrogiego stosunku Związku Sowieckiego do Polskiego Państwa Podziemnego, przystąpiono do tworzenia nowej organizacji konspiracyjnej „NIE”. „Roman”, który w strukturach AK odpowiadał za przygotowanie zrzutowisk, mógł być w to zaangażowany. Jeśli tak, to jego misja

T. Dubicki, R. Majzner, *Ruch oporu. W: Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru Jasnogórskiego, T. III: W czasach Polski odrodzonej i drugiej wojny światowej*. Red. R. Szwed. Częstochowa 2006, s. 509-526.

15 H. Szoldrska, *Lotnictwo Podziemia czyli dzieje Wydziału Lotniczego KG AK*. Warszawa 1986, s. 86. Na temat zrzutów w okolicach Częstochowy zob. K. Bieniecki, *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*. Warszawa 2005, s. 115, 136, 173, 186, 249, 273, 274, 279, 298, 302.

16 AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Pismo szefa Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Częstochowa do naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Stalinogrodzie z 5 lutego 1954 r. – Plan operacyjnych przedsięwzięć do sprawy obiektowej pod krypt. „MONOPOL-V” zmierzający do zabezpieczenia byłych zrzutowisk z okresu okupacji na terenie powiatu częstochowskiego, k. 144.

17 J. Durka, *Wencel Stanisław*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, Kraków 2005, nr 24, s. 321-327; Tenże, *Jerzy Jan Kurpiński (1918-1955)*. W: *Konspiracja i Opór Społeczny w Polsce. Słownik biograficzny*, T. III. Kraków-Warszawa-Wrocław 2007, s. 294-298.

18 J. Durka, «Freston» – *Brytyjska Misja Wojskowa SOE w Polsce...*, s. 97-121; Tenże, *Kryptonim „Jodla”. Organizacja i rola systemów komunikowania i komunikacji w Okręgu Radomsko-Kieleckim...*, s. 47-57; Z. Zieliński, *Jedni z najdzielniejszych. Żołnierze 74 Górnoląskiego Pułku Piechoty WP 1919-1939, 74 Pułku Armii Krajowej 1944-1945*. Warszawa 2006, s. 43, 248-249.

19 T. Dubicki, *Działalność Inspektoratu Częstochowskiego ZWZ-AK w świetle materiałów archiwalnych tegoż Inspektoratu*. W: *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki. Materiały z sesji naukowej*. Red. A. Massalski, S. Meducki. Kielce 1999, s. 94.

zakończyła się już po kilku dniach. Jeden z żołnierzy „Ponurego”, uciekinier z Batalionów Chłopskich „Rudy”, który przed wkroczeniem Armii Czerwonej wstąpił do oddziału, okazał się zdrajcą. Był to najprawdopodobniej Edward Kowalski, uczestniczący wcześniej w ochronie zrzutów²⁰. W przekazie rodziny wydarzenia miały następujący przebieg:

„26 stycznia 1945 r. kiedy Armia Sowiecka wyzwoliła nasz teren [...] Częstochowy, wujek [Franciszek Makuch – przyp. J. D.] z kolegą wracał do domu rodzinnego, chciał odwiedzić gajowego i sprawdzić ukryte bunkry ze zrzutami. U gajowego zastał czekającego na niego „Rudego” (i ukrytych żołnierzy NKWD). Wujek niczego się nie spodziewając wstąpił do kolegi prosząc o posiłek. „Rudy” poznał „Romana” i powiedział do enkawudzistów jak Judasz – to jest ten – zostali aresztowani, nawet nie pozwolono im zjeść posiłku. Zażądali wydania zawartości bunkrów od gajowego i pod bronią zaprowadzili ich do bunkrów. Zabrali pełne dwa samochody ciężarowe broni i sprzętu wojskowego. Skrępowanych powrozami zawieziono do Częstochowy na ul. Kaczorowską. Fakt ten był w bardzo ścisłej tajemnicy. Przez okres 2 tygodni byli więzieni na Kaczorowskiej. W nocy wywieziono ich w nieznanym kierunku. Zostali wysadzeni w Krakowie – Montelupich – więzienie. Z tego więzienia wywieziono ich do Rosji do Stalino-Donbasu [dziś Donieck – przyp. J.D.] w Zagłębiu Donieckim”²¹.

Franciszek Makuch po wywiezieniu do ZSRS musiał pracować fizycznie w kopalniach. Zesłanych Polaków przewożono z jednej kopalni do drugiej. Mówiono im wtedy, że jadą do Polski. Miało to spowodować załamanie psychiczne.

Jego wywózka była otoczona tajemnicą. Nie poinformowano rodziny, która wszelkimi możliwymi sposobami chciała dowiedzieć się co się stało. W końcu ktoś poinformował o wywiezieniu Makucha do Związku Sowieckiego. Członkowie rodziny poprzez Ambasadę ZSRS w Warszawie i rząd polski próbowali ustalić miejsce pobytu, ale bezskutecznie. Konkretne informacje przywiózł dopiero Paradowski ps. „Para”, który powrócił stamtąd do Polski. Opowiedział rodzinie o warunkach pobytu w ZSRS. Franciszek Makuch wrócił 1 listopada 1947 roku. W przekazie rodzinnym, zostało to zapamiętane w następujący sposób:

„Po prawie 3 latach skazania powrócił wujek do domu, wygłodzony że aż opuchł z głodu, tak że trudno było go poznać”²².

20 AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Doniesienie agenturalne informatora „Nowak” z 17 maja 1952 r., k. 97; tamże, Doniesienie agenturalne informatora „ZD”, k. 100.

21 *Historia mojej rodziny...*

22 Tamże.

Wrócił przygaszony, w złym stanie psychicznym i fizycznym. „Z wesołego, rozmownego, pełnego życia i wiary w słuszną walkę aż do zwycięstwa [...] stał się człowiekiem bardzo zamyślnym i małowównym”²³. Tragedią było to, że to w co wierzył i o co walczył, teraz było traktowane jak przestępstwo²⁴.

Znalazł zatrudnienie w Fabryce Przetworów Ziemniaczanych w Zalesicach. Pomógł mu Jerzy Knothe, który w czasie wojny współpracował z „Romanem”, a do 1945 roku był właścicielem tej fabryki. Knothe jeszcze podczas niemieckiej okupacji został przez „Romana” zaprzysiężony i najprawdopodobniej należał do organizacji „Uprawa”, wspierającej AK. Teraz Makuch został w tej fabryce kierownikiem zaopatrzenia²⁵. W 1951 roku Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach rozpoczął sprawę obiektowego rozpracowania oddziału lotniczego AK w Częstochowie i wykorzystywanych przez tę jednostkę zrzutowisk i lotnisk. Obawiano się ich ponownego wykorzystania przez antykomunistów. Sprawa miała kryptonim „Monopol V”²⁶. Ponieważ Franciszek Makuch w czasie okupacji był kierownikiem obsługującym miejsca zrzutów, rozpoczęto rozpracowanie jego osoby. Ustalono jego miejsce pobytu i początkowo zamierzano zwerbować do współpracy²⁷. W planie operacyjnym, który do 20 września 1951 roku miał wykonać Waław Nowak, czytamy: „Wyjechać w dniu 4 IX 1951 r. do wsi Zalesice do miejsca pracy Makuch Franciszka, gdzie przez Pers.[onalnego – przyp. tutaj i dalej – J.D.] Fabr.[yki] Przetw.[orów] Ziemniaczanych (b.[yłego] funkcion.[ariusza] MO) zebrać dokładną charakterystykę, ustalić jego stosunek do pracy. Sprawdzić niedociągnięcia

23 Tamże.

24 Tamże.

25 AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach o wszczęciu rozpracowania obiektowego pod kryptonimem „Monopol V” na byłych członków lotnictwa AK z 16 sierpnia 1951 r., k. 11; Tamże, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach z wykonania operacyjnych przedsięwzięć do sprawy obiektowego rozpracowania pod kryptonimem „MONOPOL-V” z 28 marca 1952 r., k. 30-31.

26 Opisywałem ją już w artykułach: J. Durka, «Freston» – Brytyjska Misja Wojskowa SOE w Polsce. Przygotowania – przebieg – fiasko, „Zeszyty Historyczne” Paryż 2007, z. 161, s. 97-121; Tenże, Kryptonim „Jodla”. Organizacja i rola systemów komunikowania i komunikacji w Okręgu Radomsko-Kieleckim Armii Krajowej. W: *Komunikowanie się Polaków w okresie II wojny światowej*. Red. K. Stępnik, M. Rajewski. Lublin 2011, s. 47-57.

27 AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach o wszczęciu rozpracowania obiektowego...

w pracy odcinka, na którym pracuje Makuch Franciszek, celem zebrania kompr. [omitujących] materiałów. Makuch Franciszek ps. *Roman* będzie opracowany pod kątem²⁸ werbunku, gdyż jako był czł.[onek] AK obsługujący miejsca zrzutów, przysłużył nam się do zabezpieczenia tych miejsc i rozpracowania ludzi, którzy brali udział w odbiorze zrzutów broni, radiostacji itd. Po zebraniu odpowiednich materiałów zostanie sporządzony raport o udzielenie zezwolenia na werbunek i do dnia 29 IX 1951²⁹r. zostanie wysłany do zatwierdzenia³⁰. W marcu 1952 roku Waław Nowak Kierownik Sekcji III Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie raportował naczelnikowi Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach, że przedsięwzięcia operacyjne w stosunku do Franciszka Makucha zostały wykonane, jednak samego werbunku nie przeprowadzono. Nowak otrzymał bowiem wytyczne, że „nie należy go wykorzystywać operacyjnie a w dalszym ciągu rozpracowywać”³¹. W listopadzie 1951 roku specjalnie zwerbowano informatora o pseudonimie „Leszek”, który miał obserwować Makucha. „Leszek” w czasie okupacji pełnił funkcję dowódcy oddziału AK i brał udział w obstawianiu zrzutowisk, pochodził z Janowa i był granatowym policjantem. Donosił, że Franciszek Makuch ciągle utrzymuje szerokie kontakty z byłymi żołnierzami AK i często odwiedza mieszkającego w Częstochowie Jerzego Knothe. Zadaniem „Leszka”, który pracował dla bezpieczeństwa niechętnie i pod przymusem, było dostarczenie konkretnych materiałów dowodzących, że byli żołnierze AK rozpoczęli wrogą działalność. Na potrzeby tej operacji przewerbowano też Edwarda Kowalskiego ps. „Rudy”, który jako informator „Wir” podlegał dotąd Wydziałowi II Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Kielcach. Teraz informował katowicką bezpiekę o systemie zrzutów i dokładnym umiejscowieniu zrzutowisk AK w okolicach Częstochowy³².

28 W oryginale: kontem.

29 W oryginale: 1941.

30 AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach o wszczęciu rozpracowania obiektowego..., k. 13.

31 AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Raport Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie do Naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach z wykonania operacyjnych przedsięwzięć do sprawy obiektowego rozpracowania...

32 Tamże, k. 31; AIPN Ka, sygn. 032/22, cz. 1, Pismo szefa Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego na miasto i powiat Częstochowa do naczelnika Wydziału III Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Stalinogrodzie z 5 lutego 1954 r. – Plan operacyjnych przedsięwzięć do sprawy obiektowej pod krypt. „MONOPOL-V” zmierzający do zabezpieczenia byłych zrzutowisk z okresu okupacji na terenie powiatu częstochowskiego, k. 146.

Ostatnie dokumenty operacji o kryptonimie „Monopol V”, prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach i dotyczącej Franciszka Makucha pochodzą z 1954 roku, ale w Łodzi i Bydgoszczy sprawę o tym kryptonimie prowadzono jeszcze w 1955 roku, a w Radzynie Podlaskim aż do 1965 roku³³. Można więc przypuszczać, że „Roman” do końca życia pozostawał w sferze zainteresowań bezpieki.

Franciszek Makuch po powrocie z ZSRS związał się z wdową po Antonim Józefie Musiale (1912-1948)³⁴, Krystyną Rydzewską (ur. 6 lipca 1920 r. w Rudnikach, zm. 25 stycznia 1999 r. w Olkuszu)³⁵, z którą miał córkę Annę, urodzoną w 1949 roku we Wrocławiu³⁶. 27 grudnia 1952 roku ożenił się ze Stefaną Miękisz (ur. 4 października 1911 r., zm. 2 listopada 1994 r.)³⁷ i zamieszkał z nią w Korwinowie³⁸.

Według przekazu rodziny otrzymał stopień majora, został odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* i Krzyżem *Walecznych*. Jednak dokumenty na ten temat zniszczył, a próba weryfikacji tych informacji nie przyniosła pozytywnego rezultatu³⁹. Zmarł 6 marca 1979 roku w Częstochowie i został tam pochowany na cmentarzu św. Rocha⁴⁰.

33 Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi, sygn. IPN Ld PF10/675; Delegatura IPN-KŚZpNP w Bydgoszczy, sygn. IPN By 069/283; Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie, sygn. IPN Lu 08/171 t. 2.

34 Ślub Antoniego Józefa Musiała z Krystyną Rydzewską odbył się 11 czerwca 1946 r. w Staromieściu, zob. Drzewo genealogiczne Konopackich i Pytlewskich, <http://70.33.246.170/~konop126/pagespl/drzewo/387.html> [dostęp: 17 września 2017].

35 Drzewo genealogiczne Konopackich i Pytlewskich, <http://70.33.246.170/~konop126/pagespl/drzewo/388.html> [dostęp: 17 września 2017]; MyHeritage, www.myheritage.com/FP/genealogy-search-ppc.php [dostęp: 17 września 2017].

36 Drzewo genealogiczne Konopackich i Pytlewskich, <http://70.33.246.170/~konop126/pagespl/drzewo/576.html>

37 AP Częstochowa, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Staromieściu, sygn. 1913, Pieczęta na marginesie aktu urodzenia nr 27 z informacjami o zawarciu małżeństwa, k. 14; MyHeritage, www.myheritage.com/names/franciszek_makuch [dostęp: 17 września 2017], MyHeritage, www.myheritage.com/names/stefania_miekisz [dostęp: 17 września 2017], Nekropole, nekropole.info/pl/Stefania-Makuch-04 października 1911 [dostęp: 17 września 2017].

38 Informacja rodziny Franciszka Makucha, udzielona autorowi 15 września 2017 r.

39 Archiwum rodziny Franciszka Makucha, S. Pięta, *Historia mojej rodziny*, rękopis, brak numeracji stron.

40 Drzewo genealogiczne Konopackich i Pytlewskich, <http://70.33.246.170/~konop126/pagespl/drzewo/389.html> [dostęp: 17 września 2017]; Nekropole, nekropole.info/pl/Franciszek-Makuch [dostęp: 17 września 2017].

Bibliografia

I. Archiwa

1. Archiwum Państwowe w Częstochowie
Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Staromieściu, sygn. 1913
2. Archiwum rodziny Franciszka Makucha
Notatnik kieszonkowy AGENDA na rok 1938 z odręcznymi wpisami Franciszka Makucha z 1939 roku
S. Piętań, Historia mojej rodziny, rękopis
Fotografie Franciszka Makucha
3. Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie
sygn. AP685
4. Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej w Bydgoszczy
sygn. IPN By 069/283
5. Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach
sygn. IPN Ka 032/22, cz. 1
6. Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Lublinie
sygn. IPN Lu 08/171 t. 2
7. Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi,
sygn. IPN Ld PF10/675

II. Relacje ustne

Informacje Klaudii Piętań

III. Opracowania

- Bieniecki K. (2005), *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Warszawa.
- Borzobohaty W. (1988), „*Jodła*” *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa.
- Dubicki T. (1999), *Działalność Inspektoratu Częstochowskiego ZWZ-AK w świetle materiałów archiwalnych tegoż Inspektoratu*, [w:] *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki. Materiały z sesji naukowej*, red. A. Massalski, S. Meducki, Kielce.
- Dubicki T., Majzner R. (2006), *Ruch oporu*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta*

- i Klasztoru Jasnogórskiego, T. III: W czasach Polski odrodzonej i drugiej wojny światowej*, red. R. Szwed, Częstochowa.
- Durka J. (2005), *Wencel Stanisław*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, Kraków, nr 24.
- Durka J. (2007), «Freston» – *Brytyjska Misja Wojskowa SOE w Polsce. Przygotowania – przebieg – fiasko*, „Zeszyty Historyczne” [Paryż], z. 161.
- Durka J. (2007), *Jerzy Jan Kurpiński (1918-1955)*, [w:] *Konspiracja i Opór Społeczny w Polsce. Słownik biograficzny, T. III*, Kraków-Warszawa-Wrocław.
- Durka J. (2010), *Inspektorat Częstochowski Armii Krajowej*, „Częstochowski Biuletyn Oświatowy”, nr 1 (75).
- Durka J. (2011), *Kryptonim „Jodla”. Organizacja i rola systemów komunikowania i komunikacji w Okręgu Radomsko-Kieleckim Armii Krajowej*, [w:] *Komunikowanie się Polaków w okresie II wojny światowej*, red. K. Stępnik, M. Rajewski, Lublin.
- Głowacki L. (1985), *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939*, Warszawa.
- Polskie Siły Zbrojne w Drugiej Wojnie Światowej (1950)*, T. III: *Armia Krajowa*, red. S. Lityński, A. Sawczyński, Londyn.
- Przybyszewski S. M. (2001), 28. [Dwudziesty ósmy] *Pułk Artylerii Lekkiej (1922-1939): Zajeziere (Garnizon Dęblin)*, Kielce.
- Rell J. (1999), *Struktury organizacyjne SZP-ZWZ-AK Okręgu Radomsko-Kieleckiego i organizacji zintegrowanych*, [w:] *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki. Materiały z sesji naukowej*, red. A. Massalski, S. Meducki, Kielce.
- Szkoła Podchorążych Artylerji. Ku uczczeniu dziesięciolecia 1923-1933 (1933)*, Toruń.
- Szołdrska H. (1986), *Lotnictwo Podziemia czyli dzieje Wydziału Lotniczego KG AK*, Warszawa.
- Wiak W. J. (2003), *Struktura organizacyjna Armii Krajowej*, Warszawa.
- Zieliński Z. (2006), *Jedni z najdzielniejszych. Żołnierze 74 Górnośląskiego Pułku Piechoty WP 1919-1939, 74 Pułku Armii Krajowej 1944-1945*, Warszawa.

IV. Strony internetowe

Drzewo genealogiczne Konopackich i Pytlewskich,
<http://70.33.246.170/~konop126/pagespl/drzewo/>

Nekropole, www.nekropole.info

MyHeritage, www.myheritage.com